

AVUKATLARIN HUKUK TEKNOLOJİLERİNİ KULLANMA DENEYİMLERİ ÜZERİNE BİR SAHA ARAŞTIRMASI: AKSARAY BAROSU ÖRNEĞİ

Ercan GEÇGİN¹
Eylül Sinem KARADAL²

ÖZET

Teknolojik yenilikler diğer profesyonel meslek alanlarında olduğu gibi avukatlık mesleğinin icrasında da etkisini her geçen gün daha fazla göstermektedir. Özellikle yapay zekâ ile desteklenmiş teknolojik uygulamaların avukatlar tarafından kullanımının artmasıyla mesleğin pratiklerinde de önemli değişimler yaşanabilmektedir. Hukuki işlemlerin farklı süreçlerine uygun çeşitli teknolojik uygulamaların hayata geçirilmesi sayesinde hukuki mekanizmaların işleyişinde kolaylıklar sağlanabilmesinin yanında meslek açısından bazı sorunları da gündeme getirebilmektedir. Bu çalışmanın amacı, avukatların meslek icrasında hukuk teknolojilerinin etkisini yakından incelemektir. Bu kapsamda, nitel araştırma yöntemine uygun şekilde 2021-2022 yılları içerisinde Aksaray Barosu'na bağlı çalışan 18 avukatla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularında, gerek kitle iletişim teknolojilerinin ve gerekse yeni hukuk teknolojilerinin avukatlık mesleğinde önemli değişimler yarattığı görülmüştür. Mevcut teknolojilerin (UYAP vb.) mesleğin icrasını kolaylaştırdığını, emekten ve zamandan tasarruf sağladığını belirten katılımcılar yapay zekâ temelli teknolojilerinin karar verme süreçlerine ise daha mesafeli yaklaşmışlardır. Keza teknolojilerin tek başına hüküm vermede kullanılmasının yaratacağı olumsuz sonuçlara dikkat çekerek sınırlı ve sadece yardımcı konumda kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle insan hayatını doğrudan etkileyebilen, vicdani kanaatin önemli olduğu ceza davalarında kullanılması taraftarı değildir. Kullanılan bazı teknolojik uygulamaların müvekkiller için olumlu işlevler gösterirken kendileri için olumsuz işlevler gösterdiğini de belirtmişlerdir. Avukatların etkileşimde bulunduğu toplumsal ekolojideki düzenlilikler ve ilişkiler de hukuk teknolojilerinin katkısıyla değişmekte, bu

¹ Ercan Geçgin, Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ercangcn@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9896-119X, (Sorumlu Yazar).

² Eylül Sinem Karadal, Av., Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, eylul_sinem92@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3151-6291.

durum yeni etkileşim biçimlerini ortaya çıkarabilmektedir. Teknolojinin avukatların müvekkilleriyle iletişimi kolaylaştırdığı; ancak hâkim, savcı ve diğer adliye çalışanları ile iletişimi azalttığı da keşfedilen bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Avukat, Hukuk Teknolojisi, Hukukta Yapay Zekâ, Hukuk Sosyolojisi, Aksaray.

A FIELD RESEARCH on the EXPERIENCE of LAWYERS in USING LEGAL TECHNOLOGIES: THE CASE of AKSARAY BAR ASSOCIATION

ABSTRACT

The impact of technological innovations has manifested its strength in every line of business just like the profession of a lawyer. Ever increasing usage of artificial intelligence-based technological applications has particularly created significant changes in the practice of law. The development of technological tools in performing legal transactions has provided convenience in the functioning of legal mechanisms. But it has also created some problems in legal professions. Thus, this study aims to investigate research and analyse the effect of legal technologies (or 'Legal Tech') on the daily practices of lawyers. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 18 lawyers working in Aksaray city centre in 2021-2022. The participants of the research have taken advantage of such technologies (just like UYAP) and they stated that these technologies have saved time and labour. However, they also asserted that artificial intelligence-based technologies have created problems in decision-making processes. Furthermore, the participants have drawn attention to the possible negative consequences of these technologies in the sentencing stage. They stated that these technologies should be used only in a limited and auxiliary position in this regard. They are not in favour of using them, especially in criminal cases that can directly affect human life and where conscientious conviction is crucial. They also stated that some of the technological applications have positive functions for the clients while they have negative functions for themselves. Regularities and relationships in the social ecology in which lawyers interact are also changing with the contribution of legal technologies. Therefore, new forms of interaction are being formed. It is also among the findings discovered that technology facilitates the communication of lawyers with their clients while reducing their communication with judges and prosecutors and other courthouse employees.

Keywords: Lawyer, Legal Technology, Artificial Intelligence in Law, Sociology of Law, Aksaray.

1. GİRİŞ

Teknolojik yenilikler her mesleği etkileyebildiği gibi avukatlık mesleğini de etkileyebilmektedir. Bu makale, Aksaray Barosu örneğinde

hukuk teknolojilerinin mesleğe etkisini ve avukatların ilişkide olduğu hukuk ekolojisini saha araştırması temelinde ele almaktadır.

Park (2015:153), toplumsal yaşamda farklılık yaratan her yeniliğin veya değişimin (buluş, yeni keşif, fikir gibi) toplumsal düzende bozucu etki yarattığını belirtmiştir. Elbette bu bozucu etki yeni bir sistemin veya düzenin habercisi de olabilmektedir. Yakın zamanda yaşanan ‘enformasyon teknolojisi devrimi’yle ortaya çıkan toplumsal etkileşim biçimlerini ‘enformasyon çağı’ ve ‘ağ toplumu’ kavramlarıyla açıklayan Castells (2005:15), bunun kapitalizmin küresel yapılanma döneminde doğduğunu ve yayıldığını, farklı ülkelerde tarihsel çeşitlilik gösterse de hem kapitalist hem enformasyonel nitelik taşıdığını aktarmıştır. Bu yapılanmanın bütünselliği içinde mesleklerin de değişim geçirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Günümüz bilgi çağının muazzam ilerleyişi, yapay zekâya dayalı bilişim teknolojilerin yarattığı değişimlerin avukatlık mesleğindeki etkilerinin neler olduğu sorusu bu araştırmanın gerekçesini oluşturmuştur.

Avukatlık mesleği Antik Yunan’a kadar uzanır. Sanayi toplumu sürecinde ise pozitif hukukun yerleşmeye başlamasıyla avukatlık mesleği modern karakterini almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme sürecinde avukatlık, hukuki değişime koşut olarak gelişim göstermiştir. 1870 yılında İstanbul’da Ecnebi Barosu kurulmuş; avukatlık mesleğini düzenleyen ilk hukuki metin 13 Ocak 1876 tarihli “Dava Vekilleri Nizamnamesi” olmuş ve 1878’de de ilk Osmanlı Barosu olan “İstanbul Dava Vekilleri Cemiyeti” kurulmuştur. 1900’ün ilk yıllarında avukat kelimesinin yabancı olmasından ötürü yerine “muhami” kelimesi kullanılmış; Cumhuriyet Dönemi’nde 3 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen “Muhammat Kanunu” ile "avukat" ve "baro" kavramları ilk defa hukuk düzeni içine girmesinin, avukatlığın meslek haline gelmesinin ve bu mesleğin de kamu kurumu haline gelmesinin öni açılmıştır (Balak, 2009:21-29).

Avukatlık mesleğinin gerek Türkiye’de, gerekse dünyadaki dönüşümünde teknolojilerin etkisi yüksektir. ‘Hukuk teknolojileri’ (İngilizcede ‘legal technology’, kısaca ‘Legal Tech’ şeklinde tanımlanan) olarak literatüre geçen ve hukuk alanındaki tüm teknik ilerlemelere göndermede bulunan yeni mesleki-teknik gelişmeler, bu dönüşümlerdeki güncel yönlerdir. Yasal aramadan e-keşif imkânına, otomatik belge derlemeden standartlaştırılmış talep yönetimine ve akıllı sözleşme tasarımları ile hukuki tahminlere kadar pek çok teknik olanağı içeren bugünkü hukuk teknolojilerinin ilk basit örneklerinin Avrupa’da 1950’lere kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır (Wang,2020:9).

İnsanlığın büyük bir teknolojik atılım içinde olduğunu belirten Brynjolfsson ve McAfee (2014), insan emeğinin makine teknolojisine tamamlayıcı rolde bulunduğu ‘Birinci Makine Çağı’nın (veya Sanayi Devrimi) yerini artık tamamlayıcı değil, ikame edici niteliğiyle öne çıkan ve yazılım merkezli teknolojilerin bilişsel rollerine göndermede bulunan ‘İkinci Makine Çağı’nın alacağından bahsederek, Hukuk teknolojilerini de bu İkinci Makine Çağı’nın kaçınılmaz bir sonucu olarak görmek gerekir.

Praduroux vd. (2016), hukuk teknolojilerini sekiz kategoride sınıflandırmışlardır: 1.Avukattan avukata yönelik dış kaynak kullanımına yönelik ağlar (avukatlar arası ve müvekkillerle). 2.Belge otomasyonuna ilişkin sistemler (verilere dayalı belgelerin oluşturulması, akıllı sözleşmeler vb.). 3.Belirli alanlara ve yasal faturalandırmalara yönelik vaka yönetimi için yazılımlar (takvim, toplantı bilgisi, belgelemeler, müşteri ve vaka bilgileri ile etkin dava yönetim sürecine katkı). 4.Hukuki araştırmalar (yapay zekâya ve veri madenciliğine dayalı farklı nitelikteki yasal arama motorları). 5.Tahmine dayalı analitikler ve davalara yönelik veri madenciliği (istatistiksel ve matematiksel analizle tahmine yönelik modellemelerde veya karar verme süreçlerinde). 6.Elektronik keşif veyahut e-keşif (soruşturma veya davada elektronik olarak saklanan bilgilerin tanımlanması, toplanması ve üretilmesi gibi süreçleri içeren tasarımlar). 7.Uyuşmazlıkların çevrimiçi çözümüne yönelik alternatifler (mahkeme dışı süreçlerdeki çözümlerde teknolojinin, özellikle internetin kullanımı). 8.Verinin güvenliğine yönelik teknolojiler (verilerin gizliliğini korumaya dair şifreleme algoritmalarının kullanılması).

Diğer teknolojik yeniliklerin küresel yayılımına dayalı eşzamanlı küresel standartlaşmalara paralel olarak hukuk teknolojilerinin de giderek eşzamanlı küresel reformlarla hayata geçirilebilmektedir. Wang’ın (2020) da tespit ettiği üzere, coğrafi açıdan birbirine uzak mesafedeki ABD ve Çin, farklı hukuki sistemlere ve geleneklere sahip olmalarına karşın hukuk teknolojileri alanındaki yenilikleri eşzamanlı şekilde hayata geçirmektedirler. Dolayısıyla farklı coğrafyalardaki ülkelerde eşzamanlı şekilde hukuk teknolojilerinin yaygınlaşması söz konusudur ki Türkiye’de de benzer bir süreçler yaşanmaktadır.

Kerikmäe vd. (2018) hukuk mesleğinde ve hukuk firmalarında kullanılan hukuk teknolojisinin çok yönlü maliyetleri azaltmadaki rolüne ve pek çok soruna sunduğu çözüm yelpazesine odaklanmışlar; ayrıca birçok hukukçunun insani değerleri, etiği ve hukukun canlı doğasını ihmal eden mühendisliğe eleştirilerine de dikkati çekmişler, öte yandan hukukun otomatikleştirilmesiyle ilgili söylemleri yetersiz bulmuşlardır.

Tüm meslekler için olduğu gibi avukatlık için de teknolojik ilerlemelerin yeni çalışma biçimlerine geçişin işareti olduğunu belirterek bu sürecin avukatlar tarafından idrakinin olası teknik otomasyonun olası tehditlerine karşı riskleri azaltıcı uyum süreçlerini kolaylaştıracağına da vurgu yapmışlardır.

Hukuk teknolojilerinin giderek yaygınlaşmasıyla birlikte konuyla ilgili geniş bir literatür de birikmeye başlamıştır (bkz. Webb, 2020; Susskind, 2013; McKamey, 2017; Kerikmäe,2018, Pocs, 2012; Wang, 2020; Praduroux vd. ,2016). Susskind (2013), hukuk alanındaki teknolojik yeniliklerin radikal değişimleri beraberinde getireceğini, dahası zamanla müvekkillerin avukatlardan çok bilgisayar vb. gibi teknolojik yeniliklerle daha çok ilişki kuracaklarını öne sürmüştür. Gelenen aşamada tüm dünyada hukuk teknolojilerinin yaygınlaşmaya başladığı ve bunun devam eden bir süreç olduğu söylenebilir.

Pocs (2012), hukuk teknolojisindeki tasarımları, veri gizliliğinin korunması boyutuyla Avrupa Birliği çerçevesinde tartışmıştır. Wang (2020) ise ABD ve Çin'deki hukuk teknolojilerinin gelişimi, kullanımı ve bu alandaki stratejileri ele almıştır. McKamey (2017) de derleme makalesinde, Chester'in (2015) bir çalışmasında dile getirdiği hukuk alanındaki teknolojik ilerlemenin önünde engel olarak işaret edilen teknik, ekonomik ve kültürel sınırlılıkları tartışmış, hukuk teknolojilerinin gelecekteki etkisine odaklanmıştır.

Yapay zekâ destekli teknolojilerin hızla ilerlemesi dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaygın kullanım olanağı bulabilmekte ve hukuktaki dijital dönüşüm ivme kazanmaktadır. Genel olarak hukuk teknolojilerini üç grupta toplamak mümkündür. Birinci nesil hukuk teknolojileri dediğimiz, amacı mevcut sistemdeki paydaşları desteklemek olan, kullanımının artık çok daha yaygın olduğunu gördüğümüz; belge üretimine, elektronik form doldurmaya, karar ve mevzuat raporlamaya yarayan teknik ve uygulamalardır. Dünyada PerfectNDA, Kira Systems, Ross, Legal Analytics gibi örnekleri olan bu teknolojilere; Türkiye'de UYAP, Celse, E-Taahsilât, Karar Arama Motorları, Mevzuat Arama Motorları, İcra Takip Programları ve son dönemde uygulanmaya başlanan E-Duruşma gibi teknolojileri örnek gösterebiliriz. İkinci nesil hukuk teknolojilerine baktığımızda amacı mevcut sistemdeki paydaşların yerini almak olan; akıllı dava formları, etkileşimli kaynaklar ve uzaktan yardım, web servisler ile internet robotları gibi teknik ve uygulamaları görürüz. E-Discovery, LegalZoom, DoNotPay adlı örnekleri vardır. Üçüncü nesil hukuk teknolojileri ise amacı kişinin gelecekteki birtakım davranışlarını çeşitli algoritmalar ile tahmin ederek adalet hizmetindeki karar alma

süreçlerini yönetmek olan; yapay zekâ destekli karar verici ve ihtimal hesaplama/tahmin odaklı hukuk teknolojileridir. Robot Judges, Compas, Hart gibi örnekleri vardır. İkinci ve üçüncü nesil teknolojileri Türkiye’de gelişim göstermekle birlikte kullanımı henüz yaygın değildir. Turklex, Adaletanım, Robot Avukat, E-Avukat gibi yazılımlar bu tür teknolojilere örnek olarak verilebilecek olsa da henüz gelişim aşamasında olan uygulamalardır (Abanoz, 2020:198).

Hukuk teknolojilerinin Türkiye’de yavaş gelişmesinin sebebi teknik alt yapı yetersizliğinin yanında avukatların ve baroların yaklaşımındaki zayıflıklar olabilir. Zira avukatlar işlerini kaybetme endişesiyle özellikle yapay zekâ teknolojilerine mesafelidir. Oysa müvekkillerinin menfaatlerini en iyi şekilde koruma isteğinde olan avukatların hukuk teknolojilerine hızlı bir şekilde uyum sağlaması gerekmektedir; hukuk teknolojileri ile matbu sözleşmeler hazırlamak gibi ara işler çeşitli yazılımlar ile yapılabileceğinden bu noktada avukata emek ve zaman kazandıracağı düşünülmeli, direnç göstermek yerine verimli hale getirmenin yolları aranmalıdır (Abanoz, 2020:201-202).

Hukuk teknolojilerinin kullanımıyla ilgili Türkiye’de son zamanlarda akademik çalışmaların da artış gözlemlenmektedir (Bkz. Abanoz, 2020; Çetin, 2019; İçer ve Buluz, 2020; İçer vd., 2020; Turan vd. 2020; Özkan Şahin ve Şahin, 2022). Çetin’in editörlüğündeki (2019) İstanbul Barosu raporu bunlardan biridir. Bu çalışmaların saha araştırmalarına dayanmayıp hukukçular tarafından hazırlandığını belirtmek gerekir. Öte yandan teknolojilerin avukatların yanı sıra pek çok profesyonel mesleği doğrudan etkilediğini, internet ve yapay zekâ temelli teknolojilerle güçlendirilmiş toplumların profesyonel mesleklere ihtiyacı azaltabileceğini, mesleklerin birtakım politik sorunlarına yol açabileceğini belirten Susskind ve Susskind’in (2015) öngörüsünü ihmal etmemek isabetli olacaktır.

1.1. Araştırmanın Problemi ve Amaçları

Hukuk normatif boyutlara sahip olsa da öznesi de, nesnesi de insandır veyahut insani ilişkilerdir. Beşeri alanın tüm karmaşıklığını hukuk da taşımaktadır. Keza hukuk, toplumsal değişimle de iç içedir; canlı ve dinamiktir. Dolayısıyla bu karmaşık durumda hukuk alanında düzenli algoritmalar oluşturmak hem son derece güçtür hem de toplumsal etki ile insani etik değerler açısından da tartışmaya açık bir konudur. Teknik gelişmeler her toplumsal kurumda olduğu gibi hukuk alanında da etkisini hissettirmektedir. Hukuk teknolojilerinin hukuk pratiğini nasıl etkilediği ve hukuk mekanizmalarını nasıl dönüştürmekte olduğu gibi sorular bu çalışmanın çıkış noktasıdır. Hukuk teknolojilerinin avukatla

müvekkilinin sınırlı iletişim bağlamları, avukatın meslek icrasında sarf ettiği enerji, evrakların fiziki ortamda hazırlanma, teslim ve tevdi işlemleri, evrakların işlenmesi ve karar aşamaları için beklenmesi gereken süreler gibi geleneksel hukuk pratiğinde yarattığı etkiler araştırılan hususlardır. Hukuk teknolojileri dünyada ve Türkiye’de yaygın kullanım potansiyeline sahiptirler. Bu teknik gelişmelere avukatların ne derece duyarlı, ilgili ve yatkın oldukları ise belirsizdir. Öte yandan avukatlar arasında bu teknolojileri kullanma eğiliminin, sosyo-ekonomik gelişimi düşük yerlerde, büyük şehirlere kıyasla daha az olması veya bu konuda çok da girişken olmadıklarının gözlemlenmesi de araştırmanın diğer gerekçeleri arasındadır.

Bu araştırmanın genel amacını avukatların hukuk teknolojileri hakkındaki ilgilerini, duyarlılıklarını, yatkınlıklarını, hukukta yapay zekânın kullanımına yönelik bakış açılarını, tutumlarını keşfetmek; yeni teknolojilerin avukatlık mesleğinin icrasında ve hukukun toplumsal ekolojisinde ne gibi değişimlere yol açtığını Aksaray Barosu’na bağlı çalışan avukatlar örneğindeki saha araştırması temelinde ortaya koymak oluşturmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve ÇALIŞMA GRUBU

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasına göre tasarlanmıştır. Nitel araştırma sosyal olguların derinlemesine, bütüncül şekilde ve bağlamsal boyutları ile araştırılmasına dayanır. Araştırma konusunun doğal ortamında, araştırma yapılan kişilerin bizzat tecrübe ettikleri, fikir sahibi oldukları konular incelenir; yalnızca kişilerin söylediği veya sorulara verdiği cevaplar değil, doğal ortamında görüşmedeki tavırlar, davranışlar, insanların yüzlerindeki mimik, hatta jestleri dahi o konuyla ilgili sosyolojik çözümlenmeler yapabilmemize fırsat verir; insanların anlam, değer ve deneyim dünyasına nüfuz etmeyi, böylece toplumsal eylem ve süreçlere aktörlerin yükledikleri anlam ve yorumları keşfetmeye yarar (Creswell, 2020: 46).

Psikolojide, tıpta, hukukta, politik bilimlerde sıkça kullanılan ve çoklu bilgi kaynaklarına yer verme olanağı sunan durum çalışması; günlük hayatın güncel bir gerçek yaşam durumunun belirlenmesiyle başlatılabilmektedir (Creswell, 2020:98). Bu araştırmaya esas güncel durum, Aksaray’daki avukatların teknoloji kullanımı veya teknolojinin avukatlığın toplumsal ekolojisine etkisidir. Hukuk teknolojilerinin hızla gelişim gösterdiği bir bağlamda, makalenin ikinci yazarının bilfiil Aksaray’da avukatlık yapması ve avukatların teknolojilerle olan zayıf bağımlı yakından deneyimlemesi bu ildeki araştırma tercihini etkilemiştir. Büyükşehirdekilerin aksine küçük il olan Aksaray’da avukatların takip

ettikleri dava konularının daha sınırlı olması ancak yeni teknolojilerin mekânsal farklılıkları aşmaya imkân vermesi gibi durumlar da bu ilin seçilmesinde etkili olmuştur.

Aksaray’da gözlemlenenlerden ötürü amaçlı örneklemeyle dayalı, Aksaray merkezde ve Aksaray Barosu’na kayıtlı avukatlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Aksaray Barosu Başkanlığı’ndan alınan bilgilere göre Aksaray Barosu 1989 yılında kurulmuştur. Aralık 2021 itibariyle 163 kadın, 229 erkek olmak üzere toplam 392 üyesi bulunmaktadır. Yaş, cinsiyet, yaşam tarzı, mezun olduğu okul, dava alanları gibi farklılıklar gözetilerek avukatlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırma öncesinde Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu’ndan uygunluk belgesi alınmıştır (02.07.2021 tarih, 2021/11-01 sayılı Karar).

Veri toplama teknikleri açısından yarı yapılandırılmış görüşmelerden ve gözlemlerden yararlanılmıştır. Görüşmeler, Ağustos 2021-Mart 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmeler ve gözlemler makalenin ikinci yazarınca gerçekleştirilmiştir. Kendisinin aynı şehirde aktif avukatlık yapıyor olmasının da kolaylaştırıcı katkısı olmuştur. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin avukatların ofislerinde, adliyede, yazarın ofisinde, baronun lokalinde gibi çeşitli mekânlarda yapılması özellikle tercih edilmiştir. Görüşmelerin tamamı yüz yüze yapılmış olup katılımcının konuşmaya isteğine göre süresi belirlenmiştir. Konuşmaya istekli görülen katılımcılara sondaj türü sorular yöneltilerek konu hakkında geniş noktalar keşfedilmeye çalışılmıştır.

Adliye dışında yapılan, özellikle katılımcının ofisinde gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların konuşmaya daha istekli olduğu gözlenmiştir. Araştırmanın görüşmeler kısmı 8 ay gibi bir süre zarfında tamamlanmıştır. Görüşmelerin doğal bir sohbet ortamında olması için fırsat kollanması ve avukatların müsaitlik durumlarının azlığı süreyi uzatmıştır.

Araştırma kapsamında 12’si kadın, 6’sı erkek olmak üzere toplam 18 avukatla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Kadın katılımcılar ‘KK’, erkek katılımcılar ‘EK’ şeklinde kodlanmıştır. Tablo 1’de de görüleceği üzere, genç avukatların yanı sıra ileri yaştaki avukatlarla da görüşülmüştür. Gelirde ve davalardaki alanlarda çeşitlilik göze çarpmaktadır. Hukuk programından mezun oldukları üniversiteler ise şöyledir: KK1, KK2 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi’nden; KK3, Trabzon Üniversitesi’nden; KK4 İstanbul Üniversitesi’nden; KK5 Gazi Üniversitesi’nden; KK6 Erciyes Üniversitesi’nden; EK4, KK7 Süleyman Demirel Üniversitesi’nden; KK8, KK9 Selçuk Üniversitesi’nden; KK10 Çaç Üniversitesi’nden; KK11 Başkent Üniversitesi’nden; KK12, EK3

Ankara Üniversitesi'nden; EK5 Yakın Doğu Üniversitesi'nden; EK2 İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nden; EK6 Dokuz Eylül Üniversitesi'nden mezundur. EK3 şirkete, KK6 ve EK6 bürolarına bağlı çalışan; KK4, KK5, KK8, KK11, EK2 ikiden fazla üyeli büroda, diğerleri ise tek başına serbest avukat olarak çalışmaktadır.

Tablo 1: Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

Kodu	Görüşme Tarihi	Görüşme Tarihindeki Yaşı	Görüşmenin yapıldığı tarihteki ortalama Aylık gelir (bin TL)	Avukatlık Alanları	Aksaray'da Bulunma Süresi (Yıl)	Aktif Avukatlık Süresi
KK1	10.08.2021	28	3	Ceza	5 (Aksaraylı)	3 yıl
KK2	11.08.2021	24	Cevap alınmadı	Ceza ve icra	24 (Aksaraylı)	7 ay
KK3	20.12.2021	27	5-7	Aile, ceza, iş hukuku	(Aksaraylı)	5 yıl
KK4	22.12.2021	26	4-5	Aile, iş ceza, icra	2 (Aksaraylı)	3 yıl
KK5	24.12.2021	25	3-4	Ceza	2 (Aksaraylı)	1 yıl
KK6	04.01.2022	29	5-6	Aile vd. hukuk	4 (Aksaraylı)	7 yıl
KK7	01.03.2022	28	Cevap alınmadı	Ceza-boşanma-aile	14 (Niğdeli)	5 yıl
KK8	01.03.2022	24	3-4	Ceza-aile	21 (Mersinli)	3 yıl
KK9	17.03.2022	53	15-16	Aile hukuku, ceza, taşınmaz hukuku	28 (Aksaraylı)	25 yıl
KK10	17.03.2022	29	4-5	Ceza	(Aksaraylı)	2 yıl
KK11	18.03.2022	36	9-10	Asliye hukuk-tazminat davaları	(Aksaraylı)	13 yıl
KK12	18.03.2022	27	15	Ceza hukuku	10 (Aksaraylı)	5 yıl

EK1	04.01.2022	49	15-20	Ceza	19 (Aksaraylı)	18 yıl
EK2	09.03.2022	42	10-15	Özel hukuk, taşınmaz hukuku, icra iflas	4 (Aksaraylı)	4 yıl
EK3	16.03.2022	52	7-8	Hukuk, ceza	22 (Aksaraylı)	22 yıl
EK4	17.03.2022	27	6-7	İcra	1 (Aksaraylı)	1 yıl
EK5	18.03.2022	36	15-20	Ceza	11	11 yıl
EK6	18.03.2022	26	10	Ceza	(Aksaraylı)	2 yıl

3. BULGULAR ve YORUM

Görüşülen avukatlardan elde edilen bulgular; hukuk eğitiminde teknoloji ve ilgi, genel bağlama katkısı açısından müvekkillerinin genel profilleri, yaygın kullanılan teknolojiler ve bunların meslek icrası üzerindeki etkisi, spesifik açıdan teknolojinin avukatların toplumsal ekolojisine olan etkisi ve yapay zeka temelli teknolojiler hakkındaki görüşleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

3.1. Avukatlık Mesleği Dışında Teknolojiye İlgi ve Hukuk Teknolojileri Eğitimi

Katılımcılar, üniversitedeki hukuk eğitimlerinde doğrudan hukuk teknolojileri ile ilgili ders almadıklarını belirtmişlerdir. Mezun oldukları hukuk programlarıyla ilgili internet üzerinden yapılan güncel taramada doğrudan hukuk teknolojileriyle alakalı derse rastlanmamış, sadece Türk Hukuk sisteminin teknolojiye olan referanslarıyla ilgili derslerin olduğu görülmüştür. Akademik alandaki müfredatın bu konuya olan mesafesi başka araştırma konusu olmakla birlikte bu zayıf ilginin de önemli bir detay olduğunu not etmek gerekir. Ancak hukuk teknolojilerine bütünsel ilginin bağlamsal çerçevesi hakkında fikir vermesi açısından da dikkate değerdir.

Hukuk dışında ön lisans (KK4 moda tasarım), ikinci üniversite olarak açık öğretim (KK8 uluslararası ticaret ve lojistik yönetiminde) okuyanların yanı sıra yüksek lisans (EK2 işletmede, EK6 turizm rehberliğinde) yapanlar da vardır. 18 katılımcı içinde farklı konularda formel eğitim kanalıyla uzmanlaşma eğiliminde olan avukat sayısının azlığı düşündürücüdür. Paralel durum hukuk teknolojileri konusunda

verilen seminerlere ilgide de görülmektedir. Katılımcılardan sadece EK2 İstanbul Barosu'nun bu konudaki bir çalışmaya katıldığını ve ayrıca Ankara Barosu'nun bilişim teknolojileri konusunda verdiği bir semineri aldığını belirtmiştir. Bunun dışında KK8 sadece kişisel verilerin korunması, yani veri güvenliği üzerine sonradan eğitim aldığını, EK1 ise Aksaray Barosu'nun UYAP ile ilgili verdiği semineri aldığını söylemiştir. KK12 ise bu türden seminerleri duyduğunu, ancak kendisinin katılmadığını ifade etmiştir. Ancak katılımcılar da dâhil olmak üzere genel gözlemlerde genç avukatlarda meslekte uzmanlaşmaya yönelme düşüncesinin aksine farklı alanlara ve mesleklere yönelme, bunun üzerine eğitimler alma davranışının çoğaldığı fark edilmiştir. Bunun hukuk algısını ve pratiğini içselleştirebilecekleri üniversite eğitimi almamış olmalarının yanı sıra iş ve maddi imkânlar açısından tatmin olmamaları, kendilerini mesleğe ait hissetmemeleri, meslek icrasında karşılaştıkları psikolojik zorluklar, yine meslek icrasında karşılaşılan güvenlik problemleri gibi çok boyutlu sebepleri olabilir.

3.2. Avukatlık Mesleğine Dair Gelişmelerin Takibi

Avukatlık mesleğine ilişkin küresel düzeydeki gelişmeleri yakından takip edenlerin sayısı azdır. Yeterli düzeyde İngilizcesi olanlar (KK2, EK2) veya temel düzeyde Fransızcası olanlar (KK9) bazı konularda takip ettiklerini ifade etmelerine karşın çoğunluk çok fazla küresel düzeye ilgi duymadığını (orta seviyede İngilizcesi olanlar da dâhil), çoğunlukla ulusal ölçekteki gelişmeleri yakından takip ettiğini dile getirmiştir. Genç avukatlardan KK8'nin, uluslararası ticaret ve taşımacılıkla ve özellikle de Uzak Doğu hukukuna ilgi duymasından ötürü diğerlerinden ayrılmıştır. Ulusal çapta servis edilen küresel gelişmelerin aktarımına şüpheyle yaklaşan KK1 dil bilmemenin en büyük pişmanlıkları arasında olduğunu aktarmıştır.

3.3. Müvekkillerin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Profilleri

Görüşülen avukatlar, müvekkillerinin sosyo-ekonomisine ilişkin homojen bir kategoriden ziyade farklı düzeyden ve meslek gruplarından şahıslar olduğundan söz etmişlerdir. Esasında müvekkillerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel niteliği, Aksaray'ın genel toplumsal yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Aksaray'ın tarım ve hayvancılık alanındaki genel yapısından kaynaklı çiftçi-köylü müvekkiller olabildiği gibi son dönemde kentin sanayiye ve ticarete dayalı gelişimine paralel olarak şirketlerin müvekkilliğini yapanlar da bulunmaktadır. Asgari ücretle geçinenlerin yanı sıra memur, akademisyen gibi çeşitli kesimlerden müvekkilleri olduğunu belirtenler de vardır. Önemli bir

ayrıntı da gurbetçi Aksaraylılar olgusu ve onların avukatlığıdır. İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya gibi Avrupa ülkelerinde yaşayan gurbetçilerin avukatlığını üstlenenler, müvekkillerinin ekonomik düzeyini genel olarak ‘orta’ ve yerlilere göre daha iyi konumda olduklarını belirtmişlerdir.

Ağırlıklı olarak ceza ve icra davalarına bakan KK2’nin müvekkillerinin ekonomik durumları değişmekle birlikte eğitim durumları genelde ilkokul mezunu düzeyindedir. KK3’ün müvekkilleri genelde kendi akrabalarıdır (köylü ağırlıklı). KK4’ünkiler çoğunlukla lise mezunudur (serbest çalışanlar), ayrıca bir şirket müvekkilliği de bulunmaktadır. KK7, EK3 daha çok şirketler, gelir ve eğitim düzeyi yüksek kesimin; KK5 ve KK8 ağırlıklı olarak esnaf ve memurun; EK2 taşınmazlar üzerinde durduğu için daha çok tarım ve hayvancılıkla uğraşanların avukatlıklarını yaptıklarını ifade etmişlerdir. EK2, KK10, EK4, EK5 ve EK6 ise müvekkillerinin belirgin bir profillerinin olmadığını yereldeki farklı statülerden kişilerin müvekkilleri olabildiğini dile getirmişlerdir.

Katılımcıların zihinlerinde belirgin ve nesnel bir Aksaraylı imajı olmamakla birlikte eğitim seviyesinin genel olarak düşüklüğünden, ön yargılı, diğer insanlardan duyduklarıyla yorum yapan (KK5’in gözlemleriyle) şeklinde bahsetmişlerdir. KK7 ise genellemek kaydıyla çoğunlukla parayı seven, birikim yapmayı önceleyen, maddiyata önem veren ama konser gibi etkinliklere de katılan şekilde özetlemeye çalışmıştır zihnindeki profili. Diğer taraftan genel olarak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı ile müvekkillerin kültürel sermayesi hakkında fikirler veren bu bilgiler, avukatların hukuk teknolojilerine ve hukukun küresel gelişimine ilgiyi de doğrudan etkileyebilmektedir. Zira farklılaşma, uzmanlaşma ve entegrasyon gibi toplumsal değişme dinamikleri geliştikçe teknolojiye duyulan ihtiyaç da artma eğilimindedir. Dolayısıyla hukuk da dinamik bir boyut kazanacağından hukuk teknolojilerine ilginin yükselmesi beklenebilir. Aksaray’da ise mevcut durumda böylesi bir eğilime az kişide rastlanmıştır.

3.4. Genel Açıdan Teknolojinin Kullanımı ve Meslek Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların hepsi de günlük yaşamda teknolojiyi kullandığını, bundan geri kalmanın pek mümkün olmadığını belirtmiştir. Örneğin KK5 günlük yaşamda teknolojinin kullanımıyla ilgili olarak kültürel gelişimini olumsuz etkileyebildiğini, özellikle sosyal medyanın insan ilişkilerinde bazı şeyleri azalttığını, duyguları körelttiğini, dolayısıyla buna sınır koymaya çalıştığını aktarmıştır. Benzer eleştiriler birden fazla

katılımcıdan gelmiştir. Öte yandan teknik gelişmeleri ve özellikle de hukuk teknolojilerini yakından takip etme konusunda katılımcıların tamamının ilgili olduğunu söylemek güçtür.

Katılımcılar teknolojinin zaman kazandırma ve verimliliği artırma açısından yararlı olduğu konusunda hemfikirdir. Aranılan şeylere hızlı ulaşma sayesinde kendilerine daha fazla zaman ayırabildiklerini, yaşam kalitesini arttırabildiklerini düşünmektedirler. Özellikle internet yoluyla tüketim açısından ürünlere ulaşmanın ve hizmet almanın kolaylığına vurgular baskındır. İletişim teknolojisinden ev teknolojisine ve mesleki alandaki teknik ilerlemelere değin teknik gelişmelere olumlu bir eğilim göze çarpmaktadır.

Meslek alanındaki teknolojik kullanımda ‘Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi’ (UYAP) öne çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde, bazı genç katılımcıların UYAP’ı etkin kullandığı bizzat gözlemlendiği halde kendilerinin bunu teknolojik araçlar arasında ilk etapta saymadıkları görülmüştür. Bu durum, UYAP’ın genç meslek mensupları tarafından üst seviyede benimsendiğine ve entegre olunduğuna işaret sayılabilir. Ayrıca teknolojinin belirli bir seviyesinin artık teknolojik gelişme olarak görülmediği de varsayılabilir. Yanı sıra PTT’nin e-tebligat uygulamasını kullananlar da vardır. Aslına bakılırsa UYAP için söz konusu olan bu ‘teknolojik kanıksama’ durumunun burada da geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim e-tebligat uygulaması birinci nesil bir hukuk teknolojisi olmakla birlikte Tebligat Kanunu uyarınca barolara kayıtlı avukatlara tebligatın elektronik yolla yapılması zorunludur ve avukatların neredeyse tamamı bu teknolojiyi kullanmaktadır. Dikkat çeken nokta, bu zorunluluğun 2019 yılı başında hayata geçmesi ve yalnızca geçen üç yıla rağmen kullanıma adapte olmadaki -teknolojik gelişme olduğunu ilk etapta fark etmeyecek veya kullanılan teknolojik araçlar arasında saymayacak kadar hızlıdır. ‘UYAP Avukat Portalı’ sayesinde elektronik imzayla dava ve duruşma bilgilerine erişim, dilekçe göndermeden icra takibi yapmaya, e-duruşma imkânı ile sistem üzerinden görüntülü olarak duruşmalara katılmaktan dosyalara evrak göndermeye kadar pek çok hukuki işlem gerçekleştirilebilmektedir. Böylece adliyeye gitmek, dilekçe yazıp teslim etmek gibi fiziksel emek yerine dijital imkânlarla zaman, enerji, emek açısından tasarruf ve kalite açısından verimlilik sağlanabilmektedir.

Teknolojinin bilgiye ulaşma başta olmak üzere pek çok konuda sağladığı kolaylıkların ve iş yükünü azaltmadaki işlevlerinin yanında gerek kişisel gelişime ve gerekse mesleki gelişimine olumlu katkıları olduğunu söyleyenler de vardır. Bu avantajların yanında teknolojinin

olumsuzluklarına da dikkat çekilmiştir. Banka hesaplarının hacklenmesi gibi güvenlik sorunları bunların başında gelmektedir. EK6, şehir dışı davalarda vekâletnameler sunma gibi olumlu yanlarını belirtmiş, teknolojinin bazı konularda kullanılabilceğini; ancak yüz yüze ilişkileri de aşmaması gerektiğini aktarmıştır.

İnternet tabanlı iletişim kanallarının meslek üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Ani gelişen olaylarda hızlı iletişim kurmak, delil niteliğindeki materyallerin ulaştırılmasında sağlanan kolaylıklar gibi olumlu yönlerden bahseden katılımcılar aynı zamanda cep telefonu ile elde edilmiş delillerin tartışmalı hukuki niteliğine de dikkat çekmişlerdir. Maddi gerçekliğin ortaya çıkarılmasında büyük işlevler gösteren teknolojilerin avukatlığın icrasındaki dönüştürücü etkisine de vurgular olmuştur.

Hukuk teknolojileri özelinde olmasa bile genel anlamda iletişim teknolojilerinin geldiği aşama itibarıyla avukatlık yapma şeklini değişime uğrattığını ve performansı düşürdüğünü ifade eden EK5, örneğin Whatsapp, sosyal medya gibi kanalların durumu zorlaştırdığına, rahatsızlık yarattığına değinmiştir: *“Çünkü avukatının da performansının iyi gideceği zaman aralıkları var. Enerjinizin yüksek olduğu zamanlarda müvekkilinize daha iyi hizmet verirsiniz. Ama akşam iletişime geçtiğinde az oluyor enerji.”*

KK9: *“Çok fazla ulaşılabilir olduk. Ama bu aynı zamanda olumlu bir özellik de. Çünkü insanlar eskiden telefonla bile ulaşmakta zorlanıyorlardı. Siz müsaade ettiğiniz müddetçe istedikleri zaman sizi arayabiliyorlar. Sosyal medyadan size ulaşabiliyorlar. Özel hayatınıza kadar sızıyorlar. Bu rahatsız edici. Olumlu yönden, insanlar bir evrak için gelmek zorunda değil. Whatsapp'tan yollayabiliyor. Randevuyla çalışıyorsunuz. Maille arabuluculuk işlerini yapıyoruz. E-imzayla hallediyoruz. Hızlandırıyoruz. Son derece önemli evraklar. Bunların elektronik ortamda elime ulaşması bir nimet. Mesleki anlamda yararlı. Geçmişe kıyasla kolaylaştırdı. Eskiden mevzuattaki bir değişikliği takip etmek zordu. Kitaplara ulaşmak, almak bile maliyetliydi. Bilgiye ulaşmak çok pahalıydı. Şimdi tek tuşla hepsine ulaşabiliyorsunuz. Ucuz, hızlı. Eskiden Yargıtay dergisi olurdu, abonelikle oluyordu. Gazetelere, dergilere üyelikler yok artık. Dava dilekçesi örneği mesela. Bizim zamanımızda dilekçe örnekler kitabı vardı. Bir de hukukta hızlı değişiklikler oluyor. Mevzuatlar değişiyor. Takip etmek önemli. Doktorun ilaç için fayda zararları gibi bu bizim için de geçerli. Nimetleri daha fazla.”*

KK9'nun ilaç benzetmesi, Derrida'nın (2014) Platon'un eserlerinde dikkat çekmiş olduğu, hem zehir hem panzehir manasını

içeren 'pharmakon' (farmakon) kavramını akla getirmektedir. Teknolojinin zehir veya deva olması kullanım biçimine göre değişebilir. Avukatlığın toplumsal eko-sisteminde teknolojinin kullanımı bu iki yönü de içinde barındırmaktadır. Ama nihayetinde bir dönüşümün yaşandığı da ortadadır.

EK1: *“2014’te Adana’ya gitmiştim, İstanbul’da tutuklu vardı, hava muhalefetinden dolayı gelmediği için 3 defa duruşma ertelendi. Şimdi öyle bir durum yok. Şehir dışındaki duruşmalara katılım sağlanıyor.”*

Teknoloji sayesinde fiziksel mesafenin ortadan kalkması önemli bir avantaj olarak öne çıkmaktadır. Örneğin Aksaray dışından da iş alınabilmektedir. Lakin Aksaray dışından avukatların Aksaray’da iş almasına dair eleştiriler bazı katılımcılar tarafından daha fazla dile getirilmiştir. Söz gelimi KK12 dışarıdakilerin iş almasının Aksaray’daki avukatların iş alanını kısıtladığını belirtmiştir. Mesafenin ortadan kalkışını dezavantaj veya risk olarak yorumlasalar da bunun meslek sermayesini geliştirmekle ve performansla doğrudan bağlantısı olabileceğini ve kendini geliştirebilen, farklı çevrelerdeki insanlarla güçlü bağlantılar kurabilen her avukatın şehir dışında da müvekkilleri olabileceğini not etmek gerekir. Dolayısıyla kendini sürekli yenileyemeyen ve geliştirmeyen avukatın yerel kalarak mesleğini icra edebilmesinin koşullarının daha çok tartışılması anlamlı olacaktır.

3.5. Meslekte Yaygın Kullanıldığı Saptanan Teknolojik Araçlar

UYAP, avukatlar tarafından en yaygın kullanılan programdır. Türkiye Barolar Birliği’nden (TBB) ücret karşılığı, belli bir süre için geçerli olan elektronik imzayla kullanılabilir. Ücretsiz olan "Celse" mobil uygulama olup UYAP’a entegredir. TBB tarafından hazırlanan Makbuztek, İcraTek gibi uygulamalar belli bir ücret karşılığı üyelikle kullanılmaktadır. Sinerji, Lexpera gibi yazılımlar da ücretli olup mevzuat, içtihat, sözleşme ve dilekçe örnekleri, makale gibi içeriklere sahip hukuk bilgi sistemleridir.

Katılımcıların hepsi UYAP’ı kullanırken bazıları “Celse” gibi yine Adalet Bakanlığı’na ait diğer uygulamaları kullanmaktadır. Bunların dışında icra programları (İcraTek gibi), içtihat programları, AvukatTek, Sinerji, Lexpera, Legaltek, MakbuzTek, Ayos, Meşe gibi programları kullananlar da vardır. Yargıtay kararlarına, mevzuata ulaşma, icra takibi

yapma gibi fonksiyonlar içeren bu yazılımların özellikle içtihatlarla erişimde kolaylaştırıcı rolleri olduğu vurgulanmıştır.

Çoğu katılımcı UYAP doküman editörünü yeterli görmektedir. Bu konuda KK1 şunları dile getirmiştir: *“Şikâyet dilekçesinden tutun itiraz hatta şu an savcılık merci şikâyetleri vardı. Önceden bunları da yapamıyorduk. Yani gecenin bir vakti dilekçe gönderebiliyoruz, mahkemeye gitmeden yine gönderebiliyoruz, dosyayı açabiliyoruz. E-makbuzda makbuzlarımızı artık internet üzerinden sanal olarak düzenliyoruz. Vergi dairesine gönderiyoruz. Yine sanal olarak makbuz satın alıyoruz. Mesela bunu, kurulumu aşamasında özellikle, birçok insanın kurarken zorlandığını, özellikle yaş arttıkça kurulumda zorlandıklarını hatta makbuz keserken de zorlandıklarına şahit oldum, hatta yardımcı da oldum.”*

EK2, avukatlık mesleğindeki dijitalleşmenin boyutlarını şöyle özetlemiştir: *“Ben avukatlık mesleğimde teknolojileri birbirine entegre ettim. Google Driver hem laptop hem cep telefonumda hem iPad’ten senkronize ederek dosyalarımı bunun üzerinden takip ediyorum. Dijitalleşme sayesinde sadece cep telefonu ve iPad’le birlikte giriyorum davalara. Artık fiziki evrak okumuyorum.”*

KK2 ise staj döneminde avukatlığa hazırlık niyetiyle hangi yazılımları kullanmanın doğru olacağına dair ön araştırma yaptığını, hatta Harvard Üniversitesi’nin sayfasını takip ettiğini, orada ismini hatırlamasa da farklı uygulamaların geliştirildiği bilgisine ulaştığını; ancak kendisinin bu uygulamaları hiç kullanmadığını aktarmıştır.

KK3: *“Kesinlikle olumlu yönde katkıları oluyor. Nitekim bir Yargıtay kararını, arama programı olmadan bulabilmemiz bizim için oldukça zor ve külfetli olacaktır. Bizim için Yargıtay kararları dava açma aşamasında olsun, davanın seyri açısından olsun önemli bir konum teşkil ediyor. Bizim bunlara ulaşmamızı kolaylaştırıyor. Yani bizim için elektronik programlar elimiz ayağımız demek. Nitekim yine UYAP’tan bahsedecek olursak bizim mesleğimizin bel kemiği o olduğu için bir avukat o olmadan bence düşünülemez.”*

Katılımcıların kullandığı aktif hukuk teknolojilerinin avukatlık mesleği üzerindeki etkileriyle ilgili görüşlerde olumlu yönlerin yanı sıra olumsuz görüşler de bulunmaktadır. UYAP ve benzeri uygulamaların zamandan, enerjiden ve emekten sağladığı tasarruf vurgusu ortak olumlu görüşlerdendir. Kırtasiyeciliği azaltması gibi kolaylıkların altı çizilmiştir. Keza Covid-19 Pandemisindeki teknik imkânlara da vurgular yapılmıştır.

Ayrıca dava açma gibi pratikler için günlük mesai süresi sınırlamasının olmaması da en büyük avantajlardan biridir.

KK7: “Zamandan tasarruf sağlıyor. İnsanlarla muhatap olmuyoruz. Atıyorum, bir icra müdürüne veya bir zabıt kâtibine yalvarmıyoruz. Bir de her şey kayıt altında. Kimin nereye gittiği vs. biliniyor. Bu da suçun önüne geçiyor. Bir evrakımızın çalınması vs.”

KK4: “Legalbank kullanıyoruz. Onu da baromuz satın aldı. Hem içtihat programı hem dilekçeler var hem kütüphaneler var ama daha gelişmiş bir program kullanmayı da isterdim. Çünkü insanın işini çok kolaylaştırıyor. Özellikle bir avukat mesleğe ilk başlıyorsa. Hani dilekçe türünü giriyorsun. Dava türlerini giriyorsun, o dava türleri ile ilgili dilekçe örnekleri çıkıyor karşına ve sen oradaki dilekçeyi kendine göre uyarlayıp yazıyorsun ya da konuyu giriyorsun, içtihat arıyorsun onunla devam ediyorsun. Hatta Sinerji’ydi galiba. Şunu bile yapıyorlar: Uyuşmazlığı yazıyorsun o uyuşmazlıkla ilgili kanun maddelerini döküyor sana. Atıyorum, ben “haksız fiil” yazıyorum TCK’da haksız fiil ile ilgili bütün maddeleri yazıyor ya da “anlaşmalı boşanma” yazıyorum, anlaşmalı boşanmaya ilişkin hem kanun maddelerini hem içtihatlarını hem de dava dilekçelerini önüme getiriyor.”

KK4’ün teknoloji bağlamında aktardıkları avukatlık pratiğinin yaşamakta olduğu dönüşümün kritik eşiklerinden birine de işaret sayılabilir. Mevcut teknik gelişmelerden önceki durumda geçerli meslek etkileşimlerinin artık dönüşümler geçirdiğinden, kolektif süreçlerden (usta-çırak ilişkisi gibi) daha bireysel performans düzlemine doğru kayma eğilimi taşıyarak "tekno-avukatlık"ı doğurabilme potansiyelinden bahsedilebilir. Ancak Aksaray özelindeki bulgulara bu eğilimin henüz bazı embriyonik yönleri keşfedilebilmiştir. Nitekim KK6 şuna dikkat çekmiştir: “Birden çok değişkeni dikkate almanız lazım. Yani meslek açısından olumsuz tarafları var. Avukatlara ihtiyaç azalacak. Âtıl konuma düşebilirler.”

Katılımcıların çoğunluğu “Turklex”, “Adaletanım”, “Robot Avukat” gibi yapay zekâ temelli uygulamaları kullanmamaktadır. Bazılarıysa bunların sadece adını duymuştur. Araştırma sürecinde ilk defa duyanlar da vardır. KK4 ise bunları duymamakla birlikte ABD’de yapay zekâyâ dayalı hukuk teknolojileriyle ilgili araştırmaları okuduğunu aktarmıştır. Bu uygulamaların avukatlık üzerinde olumsuz etkileri olabileceğini ve hukuki işlemlerin merkezinde değil de sadece yardımcı unsur olarak kullanılması gerektiğini ifade etmiştir: “Hukukun böyle iki artı iki eşittir dört gibi bir matematiği yok. Adam her şeyi hukuka uygun yapmıyor ya da her şeyi belirli standartlarda yapmıyor. Ödeme yapıyor

başka türlü yapıyor. Belge almadan yapıyor. O belge olsa da belki başka bir belgeyi, ne bileyim ödeme belgesi, ibraname alıyor ya da çek senet alıyor ya da belki delil başlangıcı sayılabilecek başka bir yazılı belgem var onunla tamk destekleyebileceğim. Mesela delillerin değerlendirilmesi, ispat konusunda yetersiz kalırlar. Yoksa hukuki nitelendirme yapabilir belki başarılı bir şekilde. Ama aynı zamanda bu devam eden bir satranç oyunu diyoruz ya. Karşı taraftan gelen verilerle bizim yeniden sunacağımız verileri değerlendiremeyebilir.”

Mevcut içtihat programlarını kullanan KK4, programlardaki eksiklikleri müşteri temsilcisiyle paylaştığını (“Meşe” ve “Sinerji”), sürekli güncellendiğini, yine de daha kapsamlı hale getirilebileceğini aktarmış, ancak sadece bu programlara bağlı kalmadığını, kendi bilgilerini birleştirerek daha verimli işler çıkardığını ifade etmiştir. Sinerji ve Legalbank kullanan KK2 şunları aktarmıştır: *“Kitaplara para vermek zorunda kalmıyoruz. Biz en azından yazılımı bir miktar fazla para veriyoruz ama şöyle iyi bir durumu oluyor, sürekli yeniliyor kendisini. Bu da bize hem maddi olarak kazanç sağlıyor hem vakit olarak kazanç sağlıyor. Çünkü bir kitaptan benim aradığım şeyi bulabilmem için sayfalar dolusu okumam gerekiyor. Ama kullandığımız programlar içerisinde arama yapabileceğimiz buton var. Anahtar kelimeleri yazdığımızda bize net bir şekilde Yargıtay kararları çıkıyor sonrasında gerekçeler çıkıyor hani daha kolay oluyor. Somut olaylar çıkıyor bu şekilde. (...) Kâğıttan okuyunca daha iyi anlıyorum, yalan söyleyemeyeceğim. Hatta bazı şeyleri yazıcımdan çıkartıp okuyorum. Şeyin de biraz etkisi var. Bilgisayara baktığımda çok fazla gözlerim yoruluyor gerçekten.”*

EK6, teknik uygulamaların avantajlarını vurgularken bazı mesleki uyarıları da dile getirmiştir: *“Hukukta ben bazı konularda yüz yüze olması taraftarıyım. Evet, sadece kısa beyan verdiğimiz davalarda çok fazla zaman kaybettiğimiz oluyor. Ancak hukuk kesin bir şey değildir. Karşı tarafta uyandırdığımız düşünce yüz yüzelikle sağlanabiliyor. Sonuçta kanıya dayalı çalışıyoruz. Sonuçta savcı ve hâkimde uyandırdığımız düşünce gibi bir durum e-duruşmada olmuyor. Bir memur gibi oluyoruz. Olması gerektiği gibi olmuyor. Kırtasiye anlamında kolaylaştırıyor ama hukuki anlamda kötüye gidiyor. Basit yargılama usulü getirildi, dosya üzerinden hüküm veriliyor. Hâkim bizi görmüyor. Gerçekçilikten uzaklaşıldı. İnsanların hayatlarını ilgilendiriyor oysa. Yüz yüze gelmeliyiz. Adil yargılama ihlali bence teknoloji. Cezaevinden getirilmiyor mesela. Orda sanığın içinde bulunduğu durumu yüz yüze görebilmeli.”*

Hitabet kabiliyeti avukatlık mesleğinin geleneksel adli sahnelerinde aranan performanslardandır. Keza hitabet avukatlığın önemli sermaye kaynaklarının yanında itibar göstergelerindedir de. Söz gelimi Yücel (2021), Chicago’da katıldığı bir seminerde, bir konuşmacının Aristoteles’in “Retorik” eserinin avukatlar tarafından mutlaka okunması gerektiğini aktararak meslek ethosu için gerekli gördüğü retorik bilincine işaret etmiştir.

Hukuk teknolojilerinin yüz yüze etkileşimi ikincilleştirmesinden ötürü avukatlık icrasındaki sermaye kaynaklarının da değişime uğraması olasıdır. EK6’nın vurgusu mesleğin bu klasik niteliğine referans olması hasebiyle anlaşılabilir. Zira teknolojinin, mesleği daha teknik bir role doğru sürüklenme riskine dikkat çekilmektedir.

KK5, Legalbank, Sinerji, Kazancı gibi içtihat programları sayesinde Yargıtay’ın birçok emsal kararlarını araştırabilmelerinden dolayı olumlu; ancak her şeye hazır şekilde ulaşmanın da bilginin kalitesini düşürebilmesi yönünden ise olumsuz yaklaşmış ve şunun altını çizmiştir: “*Mesela staj döneminde avukatlar gitmeli, dosyayı incelemeli, ayrıntılara bakmalı. İnternette bir yere kadar.*”

Meslek icraları açısından mevcut teknolojilerin olumlu yanlarının daha çok vurgulandığı görülmektedir. Sadece avukatlar bakımından değil, vatandaşların hizmet alması açısından da olumlu yönler dile getirilmiştir. Öte yandan okumayı, düşünmeyi, araştırma duygusunu zayıflatması; insanlar arasındaki yüz yüze iletişimi azaltması, hazır alışmaya hizmet etmesi, veri kaybı riski, bağımlılık yapma ihtimali ve maddi külfet yaratması gibi olumsuz yönler de söylenmiştir. Keza vatandaş için olumlu olan tarafların avukatlar için olumsuz olabileceğini belirtenler de (KK1) vardır. Örneğin UYAP’ta avukatın görebildiklerini vatandaşın da görmesi ve dava dosyalarına erişebilmesi, haberdar olabilmesi beraberinde avukatlar için çeşitli zorluklar getirmiştir. Mahkeme tarafından bir evrakın veya olayın sisteme işlendiği an müvekkilin haberinin olması, avukattan imkânsızlık derecesinde hızlı hizmet beklemesine sebep olabilmektedir. Yasal tebliğ ve başvuru sürelerine uyarak hareket edecek olan avukat, müvekkilinin yasal ve hukuki bilgiden bihaber beklenti ve yorumlarına muhatap kalmakta, işin avukatın üzerindeki stresi artabilmektedir. Avukat, dosya için sarf edeceği çabayı, hukuki bilgiden yoksun birine hukuki durumu anlatmaya çalışmakta harcayabilmektedir. Dahası bu “kolaylık” algısı, vatandaşta hukuki hakkının derhal ve hiçbir usule uymaksızın yerine getirilmesi gerekli bir zorunluluk gibi algılanabilmektedir. Bunlardan hareketle teknolojinin bu çift yönlü etkisi Merton’ın (1968:115-138) farklı kesimlere farklı tesirlere

yol açan “bozuk işlev” kavramı ile açıklanabilir. Avukatlar için daha çok olumsuz, vatandaş için daha fazla olumluluk taşıyan ama netice itibarıyla işlevsel açıdan önemli sorunları da beraberinde getiren bir durum söz konusudur.

Katılımcıların hukuk teknolojilerini kullananlara dair gözlem verilerindeyse genç ve orta yaştaki avukatların ileri yaştakilere göre daha çok bu teknolojilere ilgili olduğunu aktarmışlardır. İleri yaştaki avukatlar geleneksel pratikleri sürdürme eğilimindedirler ancak bunların sayısının az olduğunu da belirtmişlerdir. Gençlerin hâlihazırda teknolojiye aşına ve yatkın olmaları bu eğilimde etkili olabilmektedir. EK3, genç avukatların teknolojiyi daha yoğun kullandığını, aynı zamanda hazırcılık, kopyala-yapıştır yaptıklarını aktarırken EK2 şunları belirtmiştir: *“Üstat” dediğimiz kişiler, saplantılı şekilde fiziki dosyayı takip ediyor. Alışkanlık. Değiştirmek zor. Geçen gün bir laf duydum, “bir avukat artık bir top kâğıdı 70 liraya alacak kadar zengin değildir” diye...*”

3.6. Genel Açıdan Teknolojilerin Meslek Üzerindeki Etkisi ve Yapay Zekâ Temelli Teknolojilerin Hukuktaki Yerine İlişkin Görüşler

Hukukta yapay zekânın daha fazla yer alması, örneğin davaların yürütülmesi ve hüküm vermesi gibi hususlar hakkında katılımcıların yorumları çeşitlilik göstermektedir. KK2, objektif kararlar verebilmesini düşünerek yapay zekâ uygulamalarına olumlu yaklaşanlardandır: *“Duyguya yer vermez, objektif ve hızlı karar verebilir. Zamandan kazanç sağlanır. Benim onları öğrenebilmem yüzlerce sonuç getiriyor, benim yüzlerce kitap okumam demek oluyor, Yargıtay kararı okumam demek oluyor.”* Takdir yetkisinin olmaması gibi yönlerin ise olumsuzluk taşıyacağını savunmuştur: *“Duyguya yer vermediği için kestirip atması daha kolay olabilir. Cezasını çeksin durumu, işte kanunda bu yazıyor bu şekilde karar vermek zorundayım sonuçta onu bu şekilde programlayacaklar. Bu açıdan kötü olabilir. Mesela mahkemedeki hâkimin karşısındaki insanı konuşmasıdır, kendini ifade etmesidir sonra orada tanıkların yalan söyleyip söylemediğini hissetmek, duygu açısından sürekli konuşuyorum, bunu hissedebilir ama ben bunu makineden bekleyemem. Bunları hissedemeyeceği için çok katı kararlar verebilir.”*

EK4, yapay zekânın meslekte yeri olmadığını; çünkü meslekte dakikanın dakikayı tutmayabildiğini, ayak uydurmayacağını, çok ileri zamanlarda belki kullanılabilceğini dile getirirken KK5 yapay zekânın yararları yanında insani durumlarda çözüm olamayacağını savunmuştur. Savunmanın bir ruhu olduğunu vurgulayan KK1 ise *“Hâkime bahsettiğimiz şey bizim için de geçerli yani. Çünkü gerçekten bazen*

müvekkil yerine koyuyoruz. Bunu yapmamamız lazım ama kendimizi müvekkilin yerine koyuyoruz ve ona göre davranıyoruz. Yapay zekâ bunu yapamaz diye düşünüyorum. Yani bütün mevzuatı bilir, her şeyi bilir, güzel bir savunma hazırlayacak ama o koşturma, o çabalama şeyini yapamayacak. Yakın zamanda öyle bir şey olmaz ama uzun vadede geçebilir” şeklinde görüş bildirmiştir. Ceza davalarında tarafların duruşunun, samimiyetlerinin önemli göstergeler olduğuna, dolayısıyla takdir yetkisinin kritik rol oynayacağına dikkat çeken avukatlar bunun için dava ortamlarının, oradaki tavırların önemine vurgular yapmışlardır. EK5’e göre hukuk davalarında daha fazla teknoloji devreye sokulabilir ancak sorumluluğu yüksek ceza davalarında yüz yüzelik korunmalıdır. Yanı sıra mahkemenin avukatların meslek sahnesi olduğu hesaba katıldığında yapay zekâ uygulamalarına itirazların daha anlaşılır olabileceği tahayyül edilebilir. EK3 benzer görüştedir: “Ceza hukukunda şekil gerçeklik değil, maddi gerçeklik arıyoruz. Hukuk yargılamasında şekli gerçeklik arıyoruz. Yani ceza davalarında bu teknolojiyi kullanırsak şekli gerçekliğe dönmüş oluruz. Bu da ceza usul hukukumuz ters düşer.” Davalarda yüz yüze olunmasının aşılması gerektiğini savunan EK6 de cezalandırma için %100 kesin kanının olması gerektiğini belirtmiştir. EK1, benzer davalarda farklı mahkemelerde farklı sonuçların çıkmasını engellemesi açısından olumlu, ama hâkimin kanaatini ortadan kaldırma olasılığından dolayı da olumsuz yönünü işaret etmiştir. KK1, yapay zekânın bir ruhu olmayacağını, hakkaniyetli de olamayacağını, özel durumları hâkime anlatmanın da mümkün olamayacağını dile getirirken KK7 “istinaf edebileceksek sıkıntı yok” ifadesini kullanmıştır.

Genel olarak yapay zekâ uygulamalarına, özellikle de hüküm vermesine olumsuz bakanlar ağırlıktadır. Teknolojinin insan söz konusu olduğunda hüküm vermesini yanlış bulmaktadırlar. KK6, bunun geniş alana yayılma ihtimaline karşıdır: “Birden fazla değişken bir araya geldiğinde formül üretmek çok çok zordur. Mesela mirasçılıkla ilgili belge... Mirasçılar kimlerdir, onları bulursunuz, pay oranları kanunen bellidir, onu pay edersiniz. İki değişken vardır. Mirasla ilgili davada iki değişken vardır ve sonuca ulaşmanız çok kolaydır. Ama işin içinde annenin, çocukların, maddi durumların olduğu ve başka değişkenlerin olduğu davada yapay zekayla entegre edemezsiniz. Mükemmel şekilde kodlanmış olması lazım. Bu seviyeye ulaşacağını sanmıyorum.”

Hüküm verme konusunda olumsuz yaklaşımlardan KK4, özellikle vicdani açıdan, iyi hal indirimi gibi uygulamalarda yapay zekânın yeterli olamayacağını ileri sürmüştür: “Sonuçta sen insanı yargılıyorsun, karşında insan olmalı o yüzden. Bu adaleti sağlamada kanaat kullanarak

yardımcı olabilir. Robot bunu sistemli yapar ve olmaz. Bir insan aç kaldığı için de hırsızlık yapabilir. Yani oradaki hâkimle sanığın göz göze gelmesindeki hâkimin aldığı enerjiye göre uyguladığı indirimin bence çok büyük kıymeti var. Ve e-duruşmaya bu yönden karşıyım. Normalde bunlar bizim hayatımızı kolaylaştıran teknolojik uygulamalar ama öyle değil. Bence adaleti sekteye uğrattıyor bunlar. Ne olursa olsun o insan hâkimin karşısına gelmeli.”

EK5, vasi tayini gibi duruşmasız dosyalarda veya yaş büyütme gibi hususlarda algoritmanın gözden kaçırmasından dolayı yararlı olabileceğini ancak “hukukta silahların eşitliği” dediği durumlarda veya bir eksikliği karar alıcıların kendilerine veya kendilerinin onlara sorması gibi hallerde geçerli olamayacağını dile getirmiştir. Ona göre insan olgusunun hukukun dışına çıkarılması demek mesleklerin de dışarı çıkarılması demek olacaktır. KK11 paralel şekilde ticari veya iş hukuku davalarında, kıdem ve ihbar tazminatları konularında uygulanabileceğini zira bunlarda tanık ifadesine gerek olmadığını, şekle bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Meselenin kültürel yönü vurgu yapanlar da olmuştur. KK12: *“Bir haberde okumuştum, tüm meslekler yapay zekâya geçecek ama avukatlık hariç diyordu. Bizim meslek çok robotla halledilecek bir meslek değil. Olsa bile bizim insanımız dert anlatmayı seven bir insan.”*

KK9: *“Teknoloji yardımcı olarak kullanılabilir ama insanın önüne geçirilmemeli. Her somut olayın özelliğine göre maddeden çıkarım yapmak insana hastır. Akılla, kalple olur... İki kere iki dört değildir adalet. Ceza hukukunda taksir midir, kasıt mıdır diye bakılır bir olayda. Mesela bir trafik kazasında hangisi var. Bunu robotun nasıl kaydetmesini bekleyeceğiz ki. Robotla da vicdan yerleştirebiliyorlarsa belki...”*

EK2 yapay zekânın irade yönüne ve sorumluluğun kimde olacağına dikkat çekmiştir: *“Yapay zekânın iradesi yok. Ama ona bir irade kazandırıldığında yarın öbür gün o bir suç makinesine de dönüşebilir. Ama ben her zaman teknolojinin olumlu anlamda insanların yararı doğrultusunda kullanılması taraftarıyım. Cezai anlamında bir iradesi olması lazım. Hukuki sorumluluk anlamında da artık bu borçlar kanunu işi. Aldığımız bir cihazın bize verdiği zararlarda satıcı sorumluluğu mu, uygulayıcı sorumluluğu mu yoksa yazılımcı sorumluluğu mu? Buradaki sorumluluk kimlere yüklenecek? Bunun hukuki çalışmasının ve tartışmasının yapılması lazım.”*

Yapay zekâlı varlıklara dair hukuki statü ve elektronik kişilik modeli tartışmalarına yönelik çalışmaların (Özkan Şahin ve Şahin, 2022) ortaya çıkışı bahsedilen olgunun çok yönlü tartışılabileceğine işaretir.

Katılımcıların ekseriyeti yapay zekânın delillerin işlenmesi, kararlara ve içtihatlarla ulaşma ve değerlendirmede yararlı olabileceğini ancak hüküm vermede kullanılmasına karşıdır. Bazı katılımcıların yapay zekanın hukukta daha fazla yer alacağını düşündüklerini ve buna dair gelişmelerin farkında olduklarını da görmekteyiz. Örneğin hukuktaki teknik ilerlemeleri doğal dil işlemeden hareketle EK2 şu şekilde özetlemiştir: *“Bilişim hukukunun bir alt dalı aslında. Doğal dil işlemede İngilizce temel dil olduğu için artık dünyada kendi dillerini yazılım içinde kodluyorlar. Türkiye’de de doğal dil işleme merkezleri kurulmaya başlandı. Bundan kasıt şu, mesela bir süre sonra birinci derece mahkemelerinden Yargıtay şunu istemeye başlayacak: mesela bir boşanma davasında klasik kararlar verilmesini isteyecek ve aynı terimlerin kullanılmasını isteyecek. Somut örnekle açayım; mesela Türk Hukuk Mevzuatında çok farklı kelimeler var, eski Osmanlıcadan kalan... “Muvazaa” diyoruz, “illetten mücerret” diyoruz. Bu tip kelimeler artık ortadan kalacak, Türkçe doğal dil şeklinde bazı kelimeler kalıp olarak artık tüm kararların içerisine girecek. Yargıtay verilen bu kararları bir havuzun içine çekecek, daha sonra bunları kodlayacak ve bunu robota yükleyecek. Artık boşanacak bir çift internete girdiği zaman, orada delilini, neden boşanmak istediğini yazdığı zaman robot, yani internetin arkasındaki sistem otomatik olarak kendisini boşayacak, oradan Nüfus’a yazısını gönderecek, soy ismini değiştirecek, medeni durumunu değiştirecek...”*

Toplumun kültürel bağlamını ölçmenin güç olmasından ve dava sürecindeki etkileşimlerin, insani niteliklerin göz ardı edilmesinden dolayı yapay zekâ uygulamalarına eleştirel bir tavrın ortaya konulduğu görülmektedir. Yapay zekânın hukukta karar vermedeki rolünü çok yönlü tartışmak gerekir. Birincisi bazı eleştirel katılımcıların ifade ettiği üzere insani hallerden arındırılmış olmasının vicdan ve takdir yetkisi gibi durumların devreye girişini engelleme riskidir. İkincisi ise adaletin tesis edilmesinde etkili olan toplumsal durumlardır ki burada kökleşmiş birtakım gizil yapıların, ön yargıların, eşitsiz ilişkilerin içselleştirilmesinden kaynaklı taraflı veya öznel karar verme durumlarının adaletsizlik hissini olağan hale dönüştürebilmesidir. Söz gelimi kamuoyunda adaletin tesisi için bir standartlaştırma gerekliliği fikri yeşerebilmektedir. Futbolda yakın zamanda uygulanmaya başlanan Video Yardımcı Hakem (VAR) sistemi de benzer gerekçeler üzerinden

meşruluğa büründürülmektedir. ABD’de geçmiş zamanlarda benzer suçlarda siyahilere daha fazla cezanın verilmesi gibi çifte standartlar bu yöndeki örneklerdendir. Dolayısıyla kültürel bağlam önemlidir; ancak adaletsiz uygulamaların kültüre dönüşmesi de dikkate alınması gereken bir boyuttur.

Teknolojilerin meslek üzerindeki dönüştürücü etkisiyle ilgili olarak KK6, teknolojiler gelişse de avukatlara ihtiyacın her daim olacağını, uzmanlıkların belirleyici olacağını, avukatların bu gelişmeleri basamak olarak kullanabileceklerini ifade etmiştir. Keza KK8 yeni alanlar kazandırması, hâkimlerin bilgi çeşitliliğini arttırması, avukatların iş olanaklarının artması ve hızlı halletmesi gibi olumlu etkilerinden söz etmiştir. KK4, teknolojinin bu mesleği bitiremeyeceğini ancak insanların kendi kendine adalet arama anlayışı içerisinde girmesini de sağlayabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla avukatların mesleki performanslarında yeni pratiklerin gerekliliğine de dikkat çekerek dönüşümün kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmıştır. Paralel şekilde KK11 de olumlu bazı değişimlerden bahsetmiştir: *“Eskiden kart yoktu. Havale yapmak için hâkimin odasından yapardık. Eksik olursa düzeltirdik. Yani yakın ilişki ve iletişim vardı. Kötü yanı da adliyede hâkim bulamazdık dava açmak için. Öyle zorlukları vardı. Teknolojiyi iyi kullananlar daha hızlı işlem yapıyorlar. E-Celse sistemi çok rahat. Duruşma takip sistemi de çok iyi. Aksaray Barosu ekledi. Mesajlar atılıyor. Bundan önce de mübaşirlerin telefonları vardı, mesajlaşıyorduk dava zamanlarıyla ilgili ama o informal olarak. Şimdi delilli.”*

Diğer taraftan KK10 ve EK3 meslek açısından olumsuzluklara yol açabileceğini ve işsizliğe neden olabileceğini savunmuşlardır. Keza EK6, ‘memurlaştırma’ riskinden söz etmiştir. Genel anlamda mesleğin olumsuz yönde etkileneceğine dair kanaatler daha ağırlıktadır. KK3 yapay zekânın avukatlığın içine girmesine karşın ancak kolaylaştırıcı veya tamamlayıcı vasfı daha sınırlı şekilde kullanılabileceğini ifade etmiştir. KK2 ise müvekkillerle insani hislere dayalı bir ilişkinin de kurulabildiğini ama yapay zekâda bunun mümkün olamayacağını aktarmıştır. EK6 ise toplumsal algıya ve alışkanlıkların etkisine de dikkat çekmiştir: *“Zor bir meslek avukatlık. Sade vatandaşta mesela avukata iş düşmeyenlerde avukata karşı bir ön yargı var. Biz okurken de söylerlerdi bunu. “Yalancı mı olacaksın?” gibi bir bakış açısı var. Zaten insanların antipatiyle baktığı bir meslek. Yapay zekâ durumunda avukatlık kötü şekilde etkilenecektir. Bizim mahkemeye sunacağımız bir katkı kalmayacak. Çünkü sistem üzerinden yürüyecek. Avukatlık mesleğini ortadan kaldırır. Belli alışkanlıklardan vazgeçmek kolay değil. Ben genç*

olarak kabul edemezken normal vatandaşın kabul etmesini sanmıyorum. Hele Aksaray'da, geleneksel yerde, bu derece ileri düzeyde teknolojinin kabul edileceğini sanmıyorum. Ben teknik gelişmelerin önemli olduğunu ama yapay zekânın yönetiminin sorunlu olacağını düşünüyorum. Bu programı kim tasarladı, kim denetleyecek, nasıl güven verecek? İnsanlarda adil bir kanaat oluşturmadığı sürece istediği kadar adil olsun.”

KK2'nin işaret ettiği “adil kanaat” oluşumundaki toplumsal faktörlere EK5 de eğilmiştir: “*Bir kesim de var ki avukattan daha avukat, hâkimden daha hâkim. O da geçilmesini istemeyecektir. Mesela iş davaları yapay zekâlarına göre yapılırsa biz oradan dava alamayız. Türkiye ile Aksaray'ı ayırmıyorum ama Türkiye ile dünyayı ayırıyorum. Vatandaşın "vardır bir yolu" anlayışı var. Entelektüel derinlik yok Türkiye'de. Bizde geç uygulanır. Uygulandığında istihdam düşer avukatlarda. Eğitim fakültesi mezunları ne pozisyona düşüyorsa onlar da o pozisyona düşer. Teknolojiye ayak uyduran avukatlar ayakta kalır.”*

Yapay zekânın meslekteki etkisini daha geniş bir bağlamda düşünmek gerekir. Bugünün kapitalizmine yapay zekâ sorusunun hükmettiğini, teknolojik otomasyonların sadece teknik değil, toplumsal bir mantıklarının da olduğunu ve artı değer üretme mantığının ürünleri olduklarını; kapitalizmin bu mantıkları birleştirdiğini, yapay zekânın da bilgi işleme metalaşmasıyla bu harmanlamanın son ürünü (‘insandışı bir güç olarak’) olduğunu dile getiren Dyer-Witthford vd. (2022:9-12), bunu ‘yapay zekâ kapitalizmi’ şeklinde betimlemişlerdir. Hukuk teknolojileri ve hukuktaki otomasyonlar da yapay zekâ kapitalizminin ürünleridir nihayetinde. Dolayısıyla bunu tekil veya birkaç meslekle sınırlı uygulamalar olarak değil de bütünsel bir sürecin, kapitalizmin geldiği aşama bağlamıyla düşünmek gerekir. Keza emek koşulları, yani meslekler üzerindeki etkisinin yanı sıra ideolojik etkisi de göz ardı edilmemelidir. Avukatların meslek dönüşümlerine etkisi yanında bu teknolojilerin üretim, denetim ve yönlendirme otoritelerini de tartışmalı olabileceğini unutmamak isabetli olacaktır.

Black (2020:25), toplumsal tabakalaşma veya katmanlaşma arttıkça, yani eşitsizlikler, sınıfsal farklılaşmalar arttıkça hukuk miktarında da(hukuki işlemlerde rol alan aktörlerin hareketi) artışın olabileceğini belirtir. Türkiye'nin ve yerelde Aksaray'ın toplumsal yapıdaki katmanlaşmalar, toplumsal hareketlilikler dikkate alındığında giderek daha fazla hukuk miktarının ortaya çıktığından bahsedilebilir. Dolayısıyla avukatlara başvuruların da artması beklenebilir. Öte yandan teknolojik yenilikler vatandaşların hukuki işlemlerine erişimini de

hızlandırmakta ve avukata danışmadan da bu işlemler gerçekleştirilebilmektedir. Avukatlığın klasik rolü ve işlevi bu bağlamda dönüşüm geçirirken buna yönelik girişimlerin Aksaray özelinde bireysel boyutta kaldığı görülmektedir.

Teknolojinin meslek üzerindeki dönüştürücü etkisini Romer'in (1960) balıklardan karasal omurgalara doğru evrimde, belirli mevsimlerde kuruyan su birikintilerinde yaşayan ve yüzgeçler yardımıyla sulak alanlara dönenen kara omurgalıların atalarının bu yüzgeçlerinin aşamalı şekilde bacaklara dönüştüğü tezini ödünç alarak açıklamak da mümkündür. İnsanın biyolojik ve kültürel evrim sürecinde bir sistemin sürdürülmesi amacıyla ortaya çıkan bir yeniliğin o sistemin değişiminde oynadığı kritik role doğru genelleştirilebilmektedir. Romer'in kuralı avukatlık mesleğinde teknolojinin kullanımına uyarlanabilir. Hukuk teknolojileri sistemin sürdürülmesinin yanında sistemi önemli ölçüde değiştirebilmektedir. Bunu avukatlık mesleğinin toplumsal ekolojisindeki etkileşimlerin farklı örüntülere doğru sürüklenmesinde de görebilmek mümkündür.

3.7. Teknolojilerin Hukukun Toplumsal Ekolojisine Etkisi

Genel ve hukuk özelindeki teknolojilerin diğer değişkenlerle birlikte hukuksal ilişki ve etkileşimler üzerinde önemli etkiler yarattığını katılımcılar dile getirmişlerdir. Avukat-müvekkil, avukatlar ile diğer hukuk profesyonelleri ve adliye çalışanlarıyla olan etkileşimlerde de önemli dönüşümler keşfedilmiştir.

Müvekkillerin internetteki aramalarda elde ettikleri bilgilerden dolayı bazen gerilim yaşadıklarını aktaran KK2, kendilerine izahta bulduklarında *“ama ben öyle okumadım”* diyebildiklerini, dolayısıyla da aralarının açılabilirdiğini belirtmiştir. Diğer mesleklerde de sık rastlanan bu durum akla daha çok doktor-hasta ilişkisini getirmektedir. Yeni teknolojiler, yüz yüze iletişimi azaltmaktadır. Müvekkiller avukattan habersiz UYAP üzerinden dosyalarına ulaşabilmektedirler. Vatandaşların daha da bilinçli hale gelmesinin de bunda payı bulunmaktadır. Bundan rahatsız olan KK8, müvekkillerin kendisinden önce UYAP'tan bilgi almasını, kendisinden habersiz dosyaya bir şeyler göndermesini eleştirmiştir. KK7 ise pandemi dönemini örnekendirerek müvekkilleriyle neredeyse hiç yüz yüze gelmediğini, evrakları iletişim kanallarıyla kendisine yolladıklarını, e-duruşmalarla işlemleri yürüttüklerini, başlarda şüpheleri olsa da zamanla uyumlu ve verimli olduğunu dile getirmiştir. Benzerini EK2 de dillendirmiştir: *“Olumlu yönde etkiledi. Benim otomatik mesajlaşma sistemim var müvekkillerimle yaptığım tüm faaliyetleri kendilerine otomatik mesajla gönderiyorum. Mesela*

duruşması varsa girildi vb.”. KK3 ise müvekkilleriyle kolaylaştırıcı ilişkiler sağladığını ve özellikle deliller hususunda (örneğin boşanmalarda) avantajlar sunduğunu dile getirmiştir. EK5 de gerek delil gerekse köy ve kasabadakilerle hızlı iletişim bakımından avantajlar sağladığını (örneğin evrak gönderme) ancak avukatların dinlenme zamanlarına pek saygı gösterilmediğini ifade etmiştir.

İnternet ortamındaki bilgileri eksik okuma ve yorumlamalarından ötürü müvekkilleriyle gerilimler yaşayan KK4, olumsuzlukların fazlalığına değinmiştir. Kanun maddeleri arasındaki ilişki, içtihatlar ve diğer değişkenler arasında kurulması gereken bağlardan dolayı teknolojinin avukatlığı zayıflatacağını pek düşünmemektedir.

Yüz yüzeliğin ortadan kalkmasından dolayı güven bunalımının yaşanabildiğine dikkat çeken EK6 yüz yüze gelmediklerinde pek anlamadıklarını belirterek olumsuz yaklaşanlardandır. KK6 ise ne olumlu ne de olumsuz olarak değerlendirebileceğini, iş merkezli bakılması gerektiğini savunmuştur. Zira müvekkillerle iletişim yüksek olduğunda da bağı güçlü olmadığını aktarmıştır. EK3 ise müvekkillerle ilişkide geçmişe göre daha bir esnemenin, gevşemenin yaşandığını, bazılarının davanın kazanılması için avukata her türlü gayriahlâkî teklif eder hale geldiğini; saygı ve hürmetin eskisi gibi olmadığını belirtmiştir.

Hâkim, savcı gibi hukuk profesyonelleriyle ilişkilerde olumlu yönde etkileşimlerden bahseden KK4 şunları aktarmıştır: *“Hâkim, “böyle bir karar yok” ya da “böyle bir uygulama yok” dediğinde, tak diye önüne gösterebiliyorum. Mesela vekâlet istiyorlar benden. Aynı zamanda vekâletleri tarayıp telefonumda gösterdiğim için “aa vekâletim yok, getireyim” değil, tak açıp gösteriyorum. İlla “sun” diyorsa sonra sunuyorum. Keşke böyle nöbetçi yazıcım olsa diyorum ama adliyedeki baro odaları imdadımıza yetişiyor, hemen çıktısını alıp veriyorlar. Yani oradaki ilişkilerimi olumlu etkiliyor. Müvekkilimle olan ilişkilerimi olumsuz etkiliyor.”* Buna karşın olumsuz betimleyişlere daha çok rastlanmıştır. KK1 şöyle örneklendirmiştir: *“Mesela bugün bir hâkimle görüştüğüm zaman “talep gönderin avukat hanım” diyebiliyor. Hâlbuki sözlü olarak dinlediği takdirde hallolacak bir şey ama illa ki talep istiyor.”* EK2 ise kendilerinin daha dijital çalıştıklarını oysa hâkim-savcılarının fiziki dosyalar üzerinde çalıştıklarını söylemiştir.

KK8 de hâkim ve savcılık konusunda tatsız etkileşimler yaşadığını ve avukatlardan çok rahatsız olduklarını belirtenlerdendir. Adliye ile avukat arasında da soğuk bir ilişkinin varlığından bahseden EK3, statü değişimine işaret etmiştir: *“Bir hâkime ulaşmak, havale yaptırmak pek mümkün değil. Kartlı sistemler var bir de. Avukat*

olduğumuz halde giremiyoruz bazı yerlere. Sadece kalemlerde görüşme imkânı var. Dışarıya atılan avukatlar var mesela. Avukatların adliyeyle ilişkilerinin koparılmasına dönük birtakım çabalar da var. Tabii bunu anlıyoruz güvenlik kaygısıyla, ahlaki konularda söylentilere yol açmamak olabilir ama bu kadar da keskin bir şeyin ben zararlı olduğunu düşünüyorum. İnsanları bu şekilde suçluymuş gibi görmenin, göstermenin adalet duygusunda yaraya sebebiyet vereceğini düşünüyorum. Oysa bize öğrenciyken avukatların savcı ve hâkimle aynı statüde oldukları öğretilmişti. Nitekim ABD’de savcı bile kürsüde değildir. Avukatla birlikte aynı statüdedir. Hâkim sadece aracı rolündedir. Delillere göre karar vermek durumundadır. Ama hiçbirini birbirinden üstün değildir. Maalesef günümüzde hâkim-savcılıkta üst-ast ilişkisine döndürülmeye çalışılıyor. Meslek birlikteliği açısından olumlu değil.”

EK3’e benzer değerlendirmelerin başka katılımcılardan da gelmiştir. Hemen hemen tüm katılımcılar tarafından mesleğin değeri ve önemi vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Banakar (2021) da, İran’daki avukatlar üzerinde yaptığı araştırmada avukatların mesleklerini devam ettirme mücadelesinden, yönetim tarafından mesleğe yapılan yok sayma ve baskıdan, avukatlık mesleği ve barolara alternatif oluşturulan kurumlardan ötürü halkın avukatlara karşı azalan saygısından, adliye kalem personellerinin avukatlara yönelik olumsuz tutumlarından vs. bahseden avukatların mesleklerinin bu sorunlu taraflarına yaptıkları vurguya dikkat çekmiştir.

Adliye personeli ile eskiden daha samimi olduklarını, stajyerlerini onlarla tanışmaları ve işleri kolaylaştırmaları için hep kaleme gönderdiğini söyleyen EK5, bu iletişimin (keza hâkim ve savcıyla da) teknolojiyle azaldığını; ama çalışma kalitesinin arttığını ifade etmiştir. Ona göre kalemdelikler bu durumdan daha mutludurlar. Öte yandan KK2 ise sosyal medyanın (gruplarda) avukatlar arasında bilgi paylaşımı açısından çeşitli yararları olduğuna (özellikle zaman kazandırması) vurgu yapmış ve ayrıca diğer adliye çalışanlarının internet ortamındaki etkileşimler sayesinde empati duygularının güçlenmesine de katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

3.8. Avukatlık Mesleğinde Hukuk Teknolojilerinin Geliştirilmesine Yönelik Düşünceler

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde; yapay zekânın hukuk alanında kullanılması ve ayrıca teknolojik gelişmelerin avukatlık mesleği üzerindeki etkilerine yönelik fikirleri alındıktan sonra, teknolojinin meslek için ne yönde geliştirilmesi gerektiğiyle ve hızla gelişen teknoloji

karşısında avukatların alması gereken konularla ilgili de görüşler elde edilmiştir.

Küçük yerleşimlerde müvekkillerin genelde dosyalarının fiziki olarak takip edilmesini talep ettiğini, Aksaray’da e-duruşma ne kadar gelişirse gelişsin bunu çok kullanamadıklarını belirten EK5, kültürel boyutlara işaret etmiş ancak bu imkanın şehir dışı davalarda kullanılması ve daha da geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

EK4, e-duruşma dışında yeniliğe ihtiyaç duymadığını, KK11 bazı kararlara ulaşmada güçlükler çektiklerini (örneğin diğer bölgelerdeki istinaf mahkemelerinin kararları) ve bu yönde teknik imkânların geliştirilmesi gerektiğini ifade ederken benzer görüşleri KK8 de dile getirmiş, örneğin soruşturmasına atandıkları bir kişinin soruşturma dosyasını görmek istediklerini söylemiştir. UYAP’taki sorun ve eksikliklerin giderilmesi, savcılığa rahatlıkla evrak gönderebilmeleri, kaleme ulaşmak zorunda olmamalarını ve ayrıca onlara UYAP eğitimleri verilmesi gerektiğini (bazen yanlış belgeler koyduklarını) aktarmıştır. Keza KK2, UYAP’ın sıklıkla hata verdiğini, mağduriyetler yarattığını, bu sorunların giderilmesi gerektiğini dillendirmiştir. Ayrıca keşif gezilerinin çok zaman alabildiğini, buna yönelik pratik bir uygulamanın geliştirilmesinin yararlılığını vurgulamıştır. EK2 ise fiziki avukatlığın bugünkü halinin ortadan kalkma riskine karşı (robot avukat, hâkim ve savcılarının olabileceği varsayımı) şimdiden avukatların kendilerini başka alanlara yönlendirmesinde yarar olacağını belirtmiştir. EK2 bu önerinin konuyla ilgili düzenlenen İstanbul’daki çalıştayda dile getirildiğini de ifade etmiştir. Bütün bunlar dikkate alındığında avukatlıkla ilgili geniş kapsamlı bir projeksiyonun hazırlanmasının yararlı olacağı söylenebilir.

Meslek içine yönelik de bazı öneriler dile getirilmiştir. Aksaray özelinde konuyla ilgili eğitimlerin ve seminerlerin verilebileceği, belirli alanlarda ihtisaslaşmaların yapay zekâ uygulamasında da yapılabileceği söylenmiştir. Örneğin KK6 avukatların duruşma veya uygulama odaklı kendilerini geliştirebileceğini öne sürmüştür. KK12 ise avukatlığın alanlarının değişebileceğini, buna karşı çıkmak yerine uygun yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini, gençlerin daha rahat kabullenebileceğini ve belki her insanın evinde hukuki danışmanlık sisteminin tesis edileceğini ifade ederek teknolojinin kullanımında daha olumlu bir tutum içerisinde olmuştur.

KK9 duyguların ve göz teması kurmanın kültürel önemine değinmiş, duygulardan arınmış hukukun çok kabul görmeyebileceğini dillendirmiştir. EK2 ise yapay zekânın avukatın yerini alabileceğine artık daha fazla ihtimal verenlerdendir: “Artık yapay zekâ için elektronik kişilik

de eklenirse ve sorumluluklar da gelmeye başlayınca robotun sorumluluğu da ortaya çıkacak. Avukatlar bu işten zarar görebilirler ama başka yönleri kanalize etmeleri de tavsiye ediliyor. Yapay zekâ evet olumlu yönleri var ama yapay zekâyı geliştiren yazılım uzmanlarının kişisel verileri ihlal edecek şekilde kodlamalar yaparlarsa sıkıntılar yaşanabilir.” Bazı katılımcılar ise kısmen kabul görebileceğini ama özellikle karar vermede takdir, vicdani kanı gibi faktörlerin önemli değerler olduğunu, teknoloji iş yükünü azaltsa da bu değerlerin teknolojinin himayesine verilemeyeceğini ifade etmişlerdir.

Robotik uygulamalara karşı olan KK8, hem iş alanlarının hem de insan ilişkilerinin olumsuz etkileneceğini, hâlihazırda güvenin az olduğu toplumda teknolojinin güvenilirliği de tartışmalı hale getirebileceğini dillendirmiştir. KK4 bu türden uygulamalara rızanın mühendislik gibi sayısal işlem gerektiren mesleklerde kabul görme ihtimalinin daha yüksek olacağını, onların hukuk teknolojilerini avukatlara tercih etme olasılıklarının daha yüksek olabileceğini belirtmiştir. EK1 ise *"avukatın müvekkiliyle çay içmemesiyle bu işler olmaz. Yapay zekânın bizim mesleğin yerini alacağını düşünmüyorum. Dünyayı bilemem ama Türkiye ve Aksaray için öyle. Bizim mesleğimiz amiyane tabirle, dertlilerin mesleğidir. İnsanlar dertlerini anlatacak ki çare bulasınız. İnsan bir bilgisayara dertini anlatamaz"* sözleriyle kültürel bağlamdaki yakınlıklara dikkat çekmiştir. Bu vurgu aynı zamanda mesleğin teknoloji ve diğer toplumsal değişme dinamikleri karşısındaki statüsünün ve değerinin korunmasına yönelik bir tutum olarak yorumlanabilir.

4. SONUÇ

Teknolojilerin avukatların hem meslek icrasını hem de içinde buldukları toplumsal ekolojideki durumu nasıl etkilediğini Aksaray Barosu örneğinde araştıran bu çalışma, yeni teknolojilerin önemli değişimlere ve dönüşümlere vesile olduğunu keşfetmiştir. Teknolojiler bir yarıyla hukuki işlemleri hızlandırırken diğer yarıyla avukatlık mesleğinin hakim çalışma örüntüsünü ve etkileşimlerini dönüştürmekte ve daha bireysel performanslara doğru sürüklemektedir. Yüz yüze iletişimin, etkileşimin ve bilgi paylaşımının yerini yeni teknolojilerin sahası almaktadır. Avukatlık mesleği de teknik rollerle sınırlanacak şekilde "tekno-avukatlık"a doğru kayma riski taşımaktadır. Görüşülen avukatların çoğunluğu, meslek adına böylesi bazı olumsuz durumların yaşandığını belirtmekle birlikte toplumsal ve kültürel bağlama referans vererek bunun ancak uzun vadeli bir ihtimal olarak değerlendirmektedir. Diğer taraftan mesleğin teknolojinin de etkisiyle önemli değişimler geçirmekte olduğunu da fark etmektedirler. Keza mesleklerinin statü ve

değerinin korunmasına dair vurguları da göze çarpanlar arasındadır ve teknolojinin bu değerleri koruyacak şekilde kullanılması taraftarındırlar.

Aksaray özelinde genel olarak bakıldığında, teknolojik yeniliklerin müvekkillerle iletişimi arttırdığı, delil aktarma ve evrak ulaştırmada kolaylıklar sağladığı, diğer yandan UYAP gibi uygulamaların avukatı yeri geldiğinde ikincilleştirebildiği, müvekkillerin internet kaynaklarındaki bilgileri eksik yorumlamasından dolayı zaman zaman onlarla gerilimlerin yaşanabildiği görülmektedir. Adliyedeki diğer çalışanlarla ve hukuk profesyonelleriyle ise iletişim ve etkileşim daha fazla teknolojikleşme eğilimindedir. Dolayısıyla teknoloji hukuk alanına dâhil oldukça avukatlığın icra ekolojisi de önemli değişimler ve dönüşümler geçirebilmektedir ve yeni etkileşim kalıpları meydana çıkabilmektedir. Romer'in (1960) teorisinden hareketle, sistemi devam ettirmeye yarayan ve kolaylaştıran teknolojiler aynı zamanda avukatların dahil olduğu hukukun ekolojik sistemini değiştirebildiği söylenebilir. Öte yandan dikkat çekici bir ayrıntı da bazı katılımcıların UYAP ve e-tebligat gibi uygulamaları kullanmalarına karşın artık bunları teknik gelişme olarak görmeyip 'teknolojik kanıksama' göstermeleridir.

Katılımcılarda teknolojinin kullanımına genelde lehte bir kanaat egemenken çoğunluğu bunun birtakım bürokratik, teknik ve kırtasiye işlemleriyle sınırlı olmasını, özellikle ceza davalarında yüz yüzelik sınırının korunması gerektiğini dile getirmiştir. Bu noktada yapay zekânın hukuktaki yerini ve rolünü çok yönlü tartışmak yararlı olacaktır. İlki insani hallerden arındırılma durumunun ve takdir yetkisi, vicdani kanaat gibi hususları da içeren niteliklerin arka plana itilmesi ve standartlaştırmanın yaratacağı geri dönülmez sorunların oluşabileceği endişesidir. Bu endişe avukatlık mesleğinin geleneksel rollerinin ve işlevlerinin de değişimini barındırmaktadır. Diğer yön ise adalet mekanizmalarının adil süreçler sağlayıp sağlamamasıdır. İnsan ürünü adaletsizlik hissinin kamuoyunda hâkim olmaya başlaması aynı zamanda yapay zekâ gibi hukuk teknolojilerinin gerekliliğine bir meşruluk zemini hazırlayabilmektedir. Bir diğer boyut ise bu teknolojilerin hangi irade tarafından ve nasıl denetleneceği meseledir. Bu ve başka boyutları da dikkate alarak hukuk mekanizmasının daha adil işlemesi yönünde hukuk alanındaki tüm aktör ve paydaşların katılımıyla tartışma gündemlerinin oluşturulması yararlı olacaktır. Keza bu konulara dair daha fazla bilimsel araştırmaların yapılması da sürece önemli referanslar sağlayacak ve adil işlevlere olumlu katkılar sunacaktır. Zira toplumsal yapı değiştikçe, hukuka gitme ve hukuk mekanizmalarını harekete geçirme durumları da genişleyebilmektedir. Dolayısıyla hukuk teknolojilerine ilgi de, teknik

ilerlemeler de buna paralel şekilde artma potansiyeline sahiptir. Öte yandan bütün bu mekanizmanın daha adil bir şekilde işlemesi demokratik ve barışçıl toplum huzuru için de gereklidir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, B. (2020). Hukuki Bilgiye Dijital Erişim. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(1),190-203.
<https://doi.org/10.33433/maruhad.678020>
- Avukatlık Kanunu (19.03.1969).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1136.pdf>
(indirme tarihi: 07.06.2021)
- Balak, M.M. (2009). *Türkiye’de avukatlık mesleği tarihi ve gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Banakar, R. (2021). *Hukuk ve toplum çalışmaları: İran üzerine yazılar*. (A. Acar, K. Akbaş, S. Kalem, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Black, D. (2020). *Hukukun hareket tarzı*. (H. B. Çıfci, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Brynjolfsson, E.; McAfee, A. (2014). *The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. W. W. Norton & Company Inc.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür. cilt 1: ağ toplumunun yükselişi*. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi
- Creswell, J.W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). 5.basım. Siyasal Kitabevi.
- Çekin, M. S. (2019). Borçlar Hukuku ile Veri Koruma Hukuku Açısından Blockchain Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler: Hukuk Düzenimizde Bir Paradigma Değişimine Gerek Var Mı?. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(1),315-341.
<https://doi.org/10.26650/mecmua.2019.77.1.0012>.
- Çetin, S. Vd. (Ed.). (2019). *Yapay Zekâ Çağında Hukuk: İstanbul, Ankara ve İzmir Baroları Çalıştay Raporu*.
https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Yapay_Zeka_Caginda_Hukuk2019.pdf (indirme tarihi: 25.06.2021).
- Derrida, J. (2014). *Platon'un eczanesi*. (Z. Direk, Çev.). İstanbul: Pinhan.

- Dyer-Witthof, N.; Kjøs, A. M.; Steinhoff, J. (2022). *Yapay zekâ ve kapitalizmin geleceği: insandıışı bir güç*. (B. Cezar, Çev.). İletişim Yayınları.
- İçer, Z.; Buluz, B. (2020). Yapay Zekânın Ceza Muhakemesindeki Yeri ve Geleceği. https://www.academia.edu/41074795/YAPAY_ZEK%C3%82NIN_CEZA_MUHAKEMES%C4%B0NDEK%C4%B0_ROL%C3%9C_VE_GELECE%C4%9E%C4%B0 (erişim tarihi:25.06.2022)
- İçer, Z.; Hacıpaşaoğlu, M.; Tüzünoğlu, M. (2020). *Hukuk Teknolojileri ve Avukatlık Mesleğindeki Uygulamaları*. İstanbul: Görüş. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/HukukTeknolojileriveAvukatlıkMesleğindekiUyg072020.pdf>
- Kerikmäe, T.; Hoffmann, T.; Chochia, A. (2018). Legal Technology for Law Firms: Determining Roadmaps for Innovation. *Croatian International Relations Review*,24(81),91-112.
- McKamey, M (2017). Legal Technology: Artificial Intelligence and the Future of LawPractice. *Appeal: ReviewCurrentLaw&Law Reform*.Vol. 22,45-58.
- Merton, R. K. (1968). *Theory and social structure*. Enlarged Edition. Free Press.
- Özkan Şahin, G. ve Şahin, Ç. (2022). Yapay Zekâlı Varlıklara Elektronik Kişilik Modeli Tanınmasına İlişkin Eurobotics Raporu ve Fikri Mülkiyet Sorunu Bağlamında Meseleye Yaklaşım. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.13(1),110-128.<https://doi.org/10.21492/inuhfd.981080>
- Park, R. E. (2015). Topluluğun örgütlenmesi ve çocuk suçları. R. E. Park ve E. W. Burgess (Der.). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırması Üzerine Öneriler* (ss.145-158). (P.K. Kayalığıl, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Praduroux, S.; de Paiva, V.; di Caro, L. (2016). Legal tech start-ups: state of the art and trends. University of Turin, Italy. <http://vcvpaiva.github.io/includes/pubs/2016-legal.pdf> (indirme tarihi 24.06.2021).

- Pocs, M. (2012). Will the European Commission be able to standardise legal technology design without a legal method?. *Computer Law & Security Review*. 28(6),641-650.
<https://doi.org/10.1016/j.clsr.2012.09.008>
- Romer, A.S. (1960). *Man and the vertebrates*. 3rd ed.Vol.1 Harmondsworth, Penguin.
- Susskind, R. (2013). *Tomorrow's lawyers: an introduction to your future*. Oxford University Press.
- Susskind, R.; Susskind, D. (2015). *The future of the professions: how technology will transform the work of human experts*. UK: Oxford.
- Turan, T.; Kemaloğlu, N.; Küçüksille, E. (2020). Hukuk'ta Yapay Zeka: Çalışmalar ve Gelecek Öngörülleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(2),246-255.
<https://doi.org/10.29048/makufebd.748843>
- Wang, R. (2020). Legal Technology in Contemporary USA and China. *Computer Law & Security Review*. 39/ 105459:1-20.
<https://doi.org/10.1016/j.clsr.2020.105459>
- Webb, J. (2020). Legal Technology: The Great Disruption?. *Melbourne Legal Studies Research Paper No. 897*,
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3664476>
- Yılmaz, E . (1995). Bir Meslek Olarak Düünden Yarına Doğru Avukatlık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 44(1),193-208.
- Yücel, M. T. (2021). Otobiyografi: Prof. Dr. Mustafa Tören Yücel. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12(2),840-849.
<https://doi.org/10.21492/inuhfd.962132>